

PHONG CÁCH NGÔN NGỮ THẨM ĐUỢM TÂM HỒN DÂN TỘC CỦA TỔNG BÍ THƯ NGUYỄN PHÚ TRỌNG

THIỆN VĂN

Qua phong cách ngôn ngữ của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng thể hiện trong các bài nói, bài viết, bài phát biểu, chúng ta càng hiểu sâu sắc hơn về chân dung một nhà lãnh đạo không chỉ có tầm cao trí tuệ, tư tưởng chính trị, mà còn là nhà văn hóa thân dân, trọng ngôn ngữ dân tộc, thẩm đượm tình yêu văn chương. Ý chí, tài năng lãnh đạo kết hợp phong cách ngôn ngữ đã góp phần làm nên “chất thép - chất hoa” trong nhân cách Nguyễn Phú Trọng.

NỀN TẢNG VĂN HÓA, VĂN HỌC THẨM ĐUỢM TÂM HỒN

Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng là người yêu văn chương từ nhỏ. Ông từng theo học Khoa Văn tại Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội (nay là Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội).

Trải qua quá trình học tập, nghiên cứu và công tác, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã tiếp cận, hấp thụ được nhiều kiến thức tổng hợp về văn học, triết học, kinh tế chính trị, xây dựng Đảng. Vì thế, trong các bài nói, bài viết, bài phát biểu của ông đã vận dụng, thể hiện hài hòa giữa lý luận và thực tiễn, giữa tri thức khoa học và tri thức văn hóa, giữa những định hướng chỉ đạo mang tầm khái quát chiến lược với những câu văn, lời nói giản dị, súc tích, dễ hiểu, dễ đi vào lòng người.

Vận dụng nhuần nhuyễn tục ngữ, thành ngữ, ca dao dân tộc

Thấm nhuần ý nghĩa của các câu tục ngữ, thành ngữ, ca dao phản ánh sinh động đời sống văn hóa tinh thần, tư tưởng, tình cảm, tâm hồn, phong tục, kinh nghiệm, nếp sống, nếp ứng xử của ông cha ta trong cuộc sống, cũng như trong lao động sản xuất, đấu tranh dựng nước, giữ nước,... trong nhiều bài nói, bài viết, bài phát biểu, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã vận dụng lối nói dân gian này để làm tăng giá trị, sức truyền cảm của các nội dung thông điệp chính trị.

Từ hàm ý câu tục ngữ “Phép vua thua lệ làng” phê phán tình trạng coi luật lệ quy định của địa phương, làng xã còn có quyền uy hơn cả kỷ cương phép nước của xã hội; từ thực trạng một bộ phận cán bộ, đảng viên, nhất là ở các địa phương, các cơ sở

có biểu hiện chấp hành không nghiêm túc kỷ luật Đảng, luật pháp nhà nước, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng nhắc nhở: “Cần tăng cường hơn nữa ý thức chấp hành pháp luật của cán bộ, đảng viên, công chức, viên chức, khắc phục tình trạng cục bộ, “phép vua thua lệ làng”, thói quen tùy tiện, bệnh quan liêu, sách nhiễu, gây phiền hà cho người dân, doanh nghiệp khi giải quyết công việc”.

Dân ta có câu tục ngữ “Thua thầy một vạn không bằng thua bạn một ly” với hàm ý khích lệ, đề cao lòng tự trọng, ý chí vươn lên trong học tập của học sinh để không thua kém bạn bè. Từ câu tục ngữ này, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng cho rằng “Thua trời một vạn không bằng thua bạn một ly” nhằm lưu ý các cấp ủy, tổ chức đảng và những người làm công tác nhân sự khi đánh giá, sử dụng, bố trí cán bộ

Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng thăm hỏi và chúc Tết các văn nghệ sỹ Hà Nội, ngày 15/2/2018.

phải hết sức trung thực, công tâm, khách quan, vì trong tâm lý con người, ai cũng ít nhiều có sự so đo, tính toán thiệt hơn; vì chức vụ của mỗi người liên quan đến danh dự, chính sách hưởng thụ, nên càng phải đánh giá chính xác, sử dụng đúng tài năng và bố trí đúng công việc cho cán bộ.

Qua quan sát, nắm bắt từ thực tiễn cuộc sống, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng nhận thấy nhiều tổ chức, cơ quan thiếu sự phối hợp chặt chẽ, có biểu hiện vừa co kéo quyền lợi, vừa ảo tưởng sức mạnh quyền lực của tổ chức, cơ quan mình. Vì thế trong nhiều hội nghị, Tổng Bí thư nhắc lại những câu thành ngữ mang ý nghĩa phê phán như “cua cày càng, cá cày vây”, “trống đánh xuôi, kèn thổi ngược” để cảnh báo thực trạng nguy hại này. Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng yêu cầu: “Khi có vấn đề

còn có ý kiến khác nhau thì các cơ quan cùng ngồi lại bàn bạc, tìm tiếng nói chung, thống nhất để cùng triển khai thực hiện, tránh tình trạng “trống đánh xuôi, kèn thổi ngược”, “quyền anh, quyền tôi”, “cua cày càng, cá cày vây”.

Một trong những vấn đề được Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng thường xuyên nêu ra là phải chú trọng giữ gìn sự đoàn kết thống nhất. Ông đã sử dụng hàng loạt thành ngữ như: “Tiền hô hậu ủng, nhất hô bá ứng”, “trên dưới đồng lòng”... mang nội hàm gần bó mật thiết nhằm làm sâu sắc hơn vai trò, giá trị, sức mạnh của tinh thần đoàn kết. Tổng Bí thư nhấn mạnh: “Sự đoàn kết nhất trí, quyết tâm cao của toàn Đảng, toàn dân, toàn quân ta thực hiện thắng lợi Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng, quyết tâm biến nghị quyết thành hiện thực. Đây là

một phương thức, cách làm mới, bài bản, khoa học, với tinh thần như tôi đã nói là: “Tiền hô hậu ủng”, “Nhất hô bá ứng”, “Trên dưới đồng lòng” và “Độc ngang thông suốt”, nhất định chúng ta sẽ vượt qua mọi khó khăn, thử thách, giành nhiều thắng lợi mới”.

Vận dụng thành thạo “lời ăn, tiếng nói” dân gian

Vận dụng “lời ăn, tiếng nói” của nhân dân vào hoàn cảnh ngôn ngữ phù hợp cũng góp phần gia tăng giá trị biểu cảm của bài nói, bài viết. Những câu nói đời thường đôi khi tưởng chất phác, đơn giản, nhưng sử dụng đúng lúc, đúng chỗ, đúng ngữ cảnh sẽ làm câu văn, lời nói trở nên gần gũi, sâu sắc.

Chủ trì Phiên họp lần thứ 12 của Ban Chỉ đạo Trung ương về Phòng, chống tham nhũng, ngày 31/7/2017, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng mượn hình ảnh “cái lò,

que củi" gắn liền với việc khơi than đốt lò, rồi khẳng định: "Khi tiếp xúc cử tri, tôi hay nói: Củi lò đã nóng lên rồi thì củi tươi vào đây cũng phải cháy. Củi khô, củi vừa vừa cháy trước, rồi củi lò nóng lên, tất cả các cơ quan vào cuộc, có ai đứng ngoài dẫu". Sức hút từ lời hiệu triệu của người đứng đầu Đảng ta đã đi vào lòng dân bởi khơi trúng tâm trạng bấy lâu nay của người dân là phải kiên quyết tiến công mạnh mẽ vào sào huyệt tham nhũng có nguy cơ làm lung lay thể chế chính trị ở nước ta.

Đề cập đến tình trạng tham nhũng vặt, nhìn từ cái bệnh ghẻ bám vào da thịt khiến người ta ngứa ngáy đau rát, trong buổi tiếp xúc cử tri quận Tây Hồ (Hà Nội) ngày 18/7/2015, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã lấy hình ảnh "con ghẻ" để ám chỉ tình trạng tham nhũng vặt khiến người dân cảm thấy bức bối, bức xúc: "Đi làm gì cũng phải phong bao phong bì, lót tay, gọt ý. Tham nhũng vặt như ghẻ ruồi, rất ngứa ngáy, khó chịu chứ không phải chỉ có tham nhũng lớn". Việc so sánh các hành vi phiền hà, vòi vãnh, sách nhiễu của một bộ phận cán bộ, công chức đối với người dân thông qua hình ảnh "ghẻ ruồi" không chỉ nói lên nạn tham nhũng vặt giống bệnh ghẻ ngứa gây khó chịu, mà còn muốn ám chỉ thứ bệnh này cũng đeo bám dai dẳng nếu như chúng ta không tự giác, tích cực làm sạch bản thân và làm sạch môi trường sống xung quanh mình.

Là người đứng đầu Đảng ta, đồng thời là Trưởng Ban Chỉ đạo Trung ương về Phòng, chống tham nhũng, tiêu cực, hơn ai

hết, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng luôn đau đáu nỗi lo về tình trạng tham ô, nhận hối lộ, thoái hóa, biến chất của một bộ phận cán bộ, đảng viên, trong đó có cả cán bộ cao cấp. Chính vì thế, trong nhiều hội nghị quan trọng của Đảng và Nhà nước, nhiều buổi làm việc với các cấp, các ngành, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng luôn đòi hỏi đội ngũ cán bộ, đảng viên, nhất là người đứng đầu và cán bộ chủ chốt các cấp phải thường xuyên tu dưỡng, rèn luyện, nghiêm khắc với bản thân, giữ gìn liêm sỉ, lòng tự trọng, danh dự, không làm mất tư cách của người cộng sản, bởi: "Tiền bạc làm làm gì, chết có mang theo được dẫu. Danh dự mới là điều thiêng liêng, cao quý nhất!".

Câu nói "Tiền bạc làm làm gì, chết có mang theo được dẫu" vốn là câu nói cửa miệng của người dân từ xưa nhằm ám chỉ những cường hào, trọc phú tham lam, chỉ biết vợ vét cho đầy túi; nay được Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng nhắc lại như muốn đánh động, thức tỉnh lương tâm các quan chức chớ có bị cuốn vào dòng xoáy của đồng tiền tham ô, hối lộ làm như nhớp phẩm giá con người, đến chết rồi mà vẫn chưa rửa hết "vết nhơ"!

Người dân thường nói "Nhốt gà vào lồng" để chỉ tình trạng khống chế, kiểm soát không cho con gà đi lại tự do. Từ ý tứ dân già này, câu nói "Phải nhốt quyền lực vào trong lồng cơ chế" của Tổng Bí thư nhấn mạnh đến việc phải đặc biệt quan tâm xây dựng, hoàn thiện cơ chế, chính sách; phải chuẩn mực

hóa, pháp điển hóa việc kiểm soát quyền lực của quan chức các cấp, không để cán bộ tùy tiện lợi dụng những kẽ hở của hệ thống luật pháp nhằm thao túng quyền lực, vi phạm kỷ luật, tham nhũng, hại dân hại nước. "Nhốt quyền lực trong lồng cơ chế" chính là tạo ra một chiếc "vòng kim cô" buộc cán bộ có chức quyền phải làm việc, hành động trong/theo khuôn khổ quy định của luật pháp.

Vận dụng triết lý, văn thơ của các danh nhân, nhà văn, nhà thơ lớn

Cùng với vận dụng nhuần nhuyễn, sáng tạo nhiều tục ngữ, thành ngữ, ca dao, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng còn trích dẫn, sử dụng nhiều câu triết lý, danh ngôn, văn thơ của các danh nhân, nhà văn, nhà thơ lớn của Việt Nam và nước ngoài để làm cho câu từ, chữ nghĩa thêm sinh động, phong phú, phù hợp với ngữ cảnh diễn ngôn.

Danh nhân Văn hóa được Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng trích dẫn nhiều nhất chính là Chủ tịch Hồ Chí Minh. Bởi Chủ tịch Hồ Chí Minh là bậc thầy về sử dụng ngôn ngữ, nhất là phong cách ngôn ngữ quần chúng giản dị, gần gũi, dễ hiểu mà cũng rất sâu sắc. Trong nhiều bài nói, bài phát biểu, bài viết, Tổng Bí thư đã nhắc lại nhiều câu từ, ý tứ của Chủ tịch Hồ Chí Minh về xây dựng Đảng cầm quyền trong sạch vững mạnh; về trách nhiệm nêu gương của cán bộ, đảng viên, thực hiện bốn phạm "dây tở", "công bộc" của dân; về chống chủ nghĩa cá nhân, đề phòng cảnh giác với những "viên đạn bọc đường"; phê phán thói cửa quyền, hách dịch của

những “quan cách mạng”, “ông vua con” ức hiếp quần chúng; về việc xử lý cán bộ, đảng viên vi phạm kỷ luật theo phương châm “chặt một cành sâu để cứu cả cái cây”...

Đại thi hào Nguyễn Du cũng được Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng trích dẫn, vận dụng khá nhiều câu thơ hợp bối cảnh, nội dung thông điệp chuyển tải. Ngày 26/6/2006, sau khi được Quốc hội khóa XI bầu giữ chức Chủ tịch Quốc hội, ông đã lấy hai câu Kiều “Nghĩ mình phận mỏng cánh chuồn/ Khuôn xanh biết có vuông tròn hay không”. Sau này, phát biểu khi nhậm chức Chủ tịch nước ngày 23/10/2018, Tổng Bí thư, Chủ tịch nước Nguyễn Phú Trọng đã tâm sự rằng, lấy hai câu Kiều đó trong ngày đầu giữ trọng trách trước Quốc hội, trước quốc dân đồng bào vì ông cảm thấy vừa mừng, vừa lo, phần lo nhiều hơn vì không biết có hoàn thành nhiệm vụ không. Lời bộc bạch ấy thể hiện đức tính khiêm nhường của một nhân cách lớn.

Trong bài “Một số vấn đề cần được đặc biệt quan tâm trong công tác chuẩn bị nhân sự Đại hội XIII của Đảng”, không dưới hai lần Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng trích dẫn những áng thơ trong Truyện Kiều của Nguyễn Du. Thẩm nhuần tư tưởng Hồ Chí Minh về công tác cán bộ, coi “cán bộ là cái gốc của mọi công việc”, Tổng Bí thư yêu cầu các cấp ủy khi chọn cán bộ: “Phải vừa có đức vừa có tài, trong đó đức là gốc” (“Chữ tâm kia mới bằng ba chữ tài”).

Khẳng định sức mạnh vô địch của nhân dân, của “thế trận

Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng khéo léo đưa những vấn đề chính trị lớn lao thành những lời thiết thực, sinh động thông qua vận dụng nhuần nhuyễn ngôn ngữ, văn phong gần gũi với lời ăn tiếng nói hằng ngày của dân, nói cho dân dễ nghe, dễ hiểu, qua đó góp phần khai thông tư tưởng, củng cố niềm tin, bồi đắp tình cảm tích cực và nâng cao nhận thức chính trị cho người dân, biến niềm tin của người dân thành những hành động cách mạng ích nước lợi dân.

lòng dân” trong cuộc trường chinh đấu tranh dựng nước và giữ nước đầy gian lao mà vĩ đại của dân tộc, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng không quên nhắc lại câu nói bất hủ của Anh hùng dân tộc Nguyễn Trãi từ thế kỷ XV đã đúc kết: “Thuyền bị lật mới biết sức dân mạnh như sức nước; nước có thể chở thuyền, nhưng nước cũng có thể lật thuyền”.

Ngoài việc trích dẫn, vận dụng những triết lý, danh ngôn, câu thơ nổi tiếng của các danh nhân, nhà thơ lớn của dân tộc, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng còn tiếp thu, vận dụng tinh tế những “lời vàng ý ngọc” của danh nhân, nhà văn tên tuổi ở nước ngoài.

Là người am hiểu triết học cả phương Đông và phương Tây, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng nhắc tới hình ảnh “lâu đài và nhà tranh” của nhà triết học cổ điển Đức Ludwig Feuerbach để thể hiện nỗi lo canh cánh về sự phân hóa giàu nghèo trong Đảng. Tổng Bí thư trả lời: “Bây giờ trong Đảng cũng có sự phân hóa

giàu - nghèo, có những người giàu lên rất nhanh, cuộc sống cách xa người lao động; liệu rồi người giàu có nghĩ giống người nghèo không? Nhà triết học cổ điển Đức Ludwig Feuerbach đã từng nói rằng, người sống trong lâu đài nghĩ khác người ở trong nhà tranh. Mai kia Đảng này sẽ là đảng của ai?”.

Có nhiều năm tháng học tập, nghiên cứu tại Liên Xô, người thanh niên Nguyễn Phú Trọng một thời từng say mê tiểu thuyết “Thép đã tôi thế đấy” của nhà văn Nikolai A.Ostrovsky, với hình tượng người chiến sĩ cộng sản Pavel Korchagin đã in sâu trong tâm trí bạn đọc Việt Nam nhiều thế hệ với câu nói nổi tiếng: “Cái quý nhất của con người ta là sự sống. Đời người chỉ sống có một lần. Phải sống sao cho khỏi xót xa, ân hận vì những năm tháng đã sống hoài, sống phí...”.

Mô phỏng ý tứ câu nói bất hủ này, Tổng Bí thư nhắc lại với nội hàm sâu sắc hơn, tha thiết hơn, phù hợp hơn với nghĩa vụ,

trách nhiệm, bốn phận của cán bộ, đảng viên thời nay và có sức truyền cảm, lay động tâm can con người: “Cái quý nhất của con người là cuộc sống và danh dự sống, bởi vì, đời người chỉ sống có một lần. Phải sống sao cho khỏi xót xa, ân hận vì những năm tháng đã sống hoài, sống phí; để khỏi phải hổ thẹn vì những việc làm ti tiện, dón hèn, mang tai, mang tiếng, mọi người khinh bỉ; để đến khi nhắm mắt xuôi tay, có thể tự hào rằng: Ta đã sống có ích, đã mang tất cả đời ta, tất cả sức ta hiến dâng cho sự nghiệp cao quý nhất trên đời: Vì vinh quang của Tổ quốc, của Đảng, vì hạnh phúc của nhân dân, của con người; để con cháu chúng ta mai sau mãi mãi biết ơn, kính trọng, học tập và noi theo”.

NHỮNG GIÁ TRỊ VÀ Ý NGHĨA TO LỚN

Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng từng có 30 năm gắn bó với nghề báo, làm công tác nghiên cứu, viết bài và biên tập ở Tạp chí Cộng sản, do vậy ông sử dụng thành thạo văn phong ngôn ngữ báo chí. Một trong những đặc điểm của văn phong ngôn ngữ báo chí là tính đại chúng, tính giản dị, vì thế, việc thể hiện ngôn từ phù hợp với tình cảm, suy nghĩ, nhận thức, tâm lý của nhân dân sẽ góp phần nâng cao giá trị của bài báo và ý nghĩa thông điệp tuyên truyền.

Là người lãnh đạo cao nhất của Đảng, việc vận dụng nhuần nhuyễn các câu tục ngữ, thành ngữ, ca dao, văn thơ vào các bài nói, bài viết, bài phát biểu của mình, đã thể hiện rõ mục tiêu học tập, làm theo tấm gương

Hồ Chí Minh về giữ gìn sự trong sáng của tiếng Việt. Từ đó, tiếp nối truyền thống của các bậc lãnh tụ tiền bối, danh nhân văn hóa dân tộc, nhà văn lớn trong việc trao truyền, kế thừa và không ngừng phát triển, làm phong phú ngôn ngữ mẹ đẻ.

Một bậc tiền nhân đã đúc kết “Tiếng ta còn, nước ta còn”. Tiếng Việt được ví như như “viên ngọc quý” trong kho tàng di sản văn hóa truyền thống của dân tộc, nhưng để “viên ngọc quý” không bị trầy xước, tì vết thì phải thường xuyên “trông nom” gìn giữ, bảo quản, bảo vệ cho tốt. Với ý nghĩa đó, việc người đứng đầu Đảng ta sử dụng, vận dụng tục ngữ, thành ngữ, ca dao truyền thống trong các phát ngôn, diễn ngôn, diễn văn của mình còn muốn chuyển tải thông điệp đến mọi cán bộ, đảng viên và các tầng lớp nhân dân là cùng chung tay góp sức giữ gìn, phát huy giá trị lời ăn tiếng nói của ông cha để lại, góp phần bảo vệ sự trong sáng của tiếng Việt trước nguy cơ có thể bị “lai căng hóa” trong thế giới hội nhập và thời đại toàn cầu hóa.

Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng khéo léo đưa những vấn đề chính trị lớn lao thành những lời thiết thực, sinh động thông qua vận dụng nhuần nhuyễn ngôn ngữ, văn phong gần gũi với lời ăn tiếng nói hằng ngày của dân, nói cho dân dễ nghe, dễ hiểu, qua đó góp phần khai thông tư tưởng, củng cố niềm tin, bồi đắp tình cảm tích cực và nâng cao nhận thức chính trị cho người dân, biến niềm tin của người dân thành những hành động cách mạng ích nước lợi dân.

Thông điệp tác phẩm, bản sắc văn phong ngôn ngữ là “mã văn hóa” định danh người nói, người viết, người phát ngôn. Thế nên người xưa từng nói “văn là người”. Văn phong của một con người ít nhiều thể hiện tầm văn hóa, tư duy, tư tưởng, kiến văn, vốn sống, vốn trải nghiệm, phong cách của con người đó. Có thể khẳng định rằng, qua phong cách ngôn ngữ của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng thể hiện trong các bài nói, bài viết, bài phát biểu, chúng ta càng hiểu sâu sắc hơn về chân dung một nhà lãnh đạo không chỉ có tầm cao trí tuệ, tư tưởng chính trị, mà còn là nhà văn hóa thân dân, trọng ngôn ngữ dân tộc, thấm đượm tình yêu văn chương. Ý chí, tài năng lãnh đạo kết hợp phong cách ngôn ngữ thâm tình dân tộc, đậm chất văn chương đã góp phần làm nên “chất thép - chất hoa” trong nhân cách Nguyễn Phú Trọng.

Đúng như câu danh ngôn “Thiên tài và đức hạnh giống như viên kim cương: Đẹp nhất là lồng trong chiếc khung giản dị” và “Trong tất cả mọi thứ: Trong tính cách, trong cung cách, trong phong cách, cái đẹp nhất là giản dị”. Việc giản dị hóa, tinh tế hóa, mềm mại hóa trong hoạt động phát ngôn, diễn ngôn, diễn văn của các nhà lãnh đạo, chính khách có tầm ảnh hưởng lớn trong xã hội không chỉ góp phần gắn kết nhịp cầu gần gũi, mật thiết giữa lãnh đạo và quần chúng, mà còn góp phần nâng cao tính thuyết phục, tính hiệu quả trong các thông điệp chính trị của nhà lãnh đạo, chính khách đối với các tầng lớp nhân dân. ■